

Марин Люлюшев

ПОГЛЕД ВЪРХУ УЧЕБНОТО ДЕЛО НА БЪЛГАРСКАТА ЕМИГРАЦИЯ В АЛЕКСАНДРИЯ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

Темата за българската емиграция в Румъния е обект на проучване от мнозина български и румънски изследователи, като: Н. Жечев, В. Трайков, Г. Нешев, К. Телбизов и М. Векова, Ст. Стойков, Н. Трайков, М. Младенов, К. Велики, В. Урекия, Р. Перяну, К. Джуреску, И. Грамада, И. Каталина, Н. Чакир, Е. Сюпюр, Ант. Ноур и др.

В контекста на тази тема проблемът за българската просвета и педагогическа мисъл в Александрия през Възраждането не е намерил научно осветление от страна на наши и румънски историци и педагози, освен частично от Ант. Ноур, И. Каталина и Н. Чакир.

Значимостта на проследяването на духовното развитие на александрийското българско население е неоспорима поради обстоятелството, че неговият дял в преуспяването и националното утвърждаване на българските заселници в румънските земи пред периода на Възраждането е съществен. Той се изразява в активно участие в селското антифеодално и антифанариотско въстание начело с Тудор Владимиреску и епископ Иларион от Аржеш (Илия от Силистра) през 1821 г., в буржоазно-демократическата революция в Румъния (1848 г.), в борбата за независима и самостоятелна българска църква, в моралната и материална подкрепа на редица народности и патриотични инициативи, в подкрепа дейността на БРЦК в Букурещ, в откриване на родно училище в града и построяване на църква, в борбата за етническо оцеляване чрез формите и средствата на организираното училищно обучение на подрастващите преди Освобождението и пр.

В изследването частично се засягат и някои второстепенни въпроси, които не са отклонение от главната тема, а поясняват в една или друга степен многоликата дейност на българските просветни дейци в емиграция през разглеждания период.

Предлаганото изследване не претендира за изчерпателност на третираните в него проблеми. Това е опит да се очертаят по-релефно контурите на формиране на българската колония, на нейния просветен и културен възход, на ролята и мястото на александрийските българи в общата борба на българската емиграция в Румъния за национално самосъхранение и запазването ѝ като етническо значимо цяло, както и да се посочи нейният принос в културната история на България.

Настоящата статия е изградена въз основа на данни от публикувани материали от български и румънски автори, от издирени нови факти и документи от архивохранилищата и библиотеките в България и Румъния, както и от лични архиви и албуми на потомците на бившите български просветни и културни дейци, ползвани от автора по време на научната му командировка в гр.Александрия.

*

Сведения за основаването на гр.Александрия ни дават румънските изследователи Антониан Ноур¹ и Илия Каталина². Известни данни за града намираме и в публикувания през 1898 г. "Голям географски речник на Румъния"³, в нашия възрожденски печат⁴, в серията от статии на Ангел Репанов (Репанович), поместени в румънския вестник "Vedea" в края на миналото столетие и в някои други изследвания⁵.

През 1834 г. българските заселници от мошиите Зимнич, Мавродин и от селцата Въкъени и Митрополия основават гр.Александрия, като го назовават на името на княз Александър Гика⁶.

Управлението на новия град се осъществява според правилата, изработени от александрийските българи при основаването му и потвърдени в 1840 г. с княжески хрисовул⁷. Всъщност според статута от 1.VII.1834 г. той се управлява от четирима епитропи и двама надзорници, избирани всяка година от населението на града⁸. Потвърденото от княз Александър Гика с хрисовул от 1840 г. управление е в сила до 1864 г., т.е. до момента, когато по отношение на града е приложен нов административен закон, според който се изравняват правата на населението му с тези на всички граждани в Румъния. По такъв начин от 4.IX.1864 г. управлението на Александрия преминава от епитропите в ръцете на общинароден съвет. За пръв кмет е избран Хриस्ताки Радой⁹.

След обединението на Румъния (1859) и особено след обявяването на нейната независимост (1877 г.) икономическият и административният натиск върху българското население в Александрия от страна на румънската администрация значително се засилва. В малкото румънски статистики до началото на настоящия век умишлено се намалява броят на българските заселници в отделните селища в кралство Румъния. С това се цели да се докаже хомогенният характер на населението в страната и липсата на народностни и национални проблеми, които трябва да решават румънските буржоазни правителства. Така например официалната румънска статистика от втората половина на миналия век съобщава, че през 1837 г. българското население в Александрия наброява 1 000 семейства, т.е. около 5-6 хиляди души, а през 1930 г. (около 100 години по-къс-

но) друга румънска статистика посочва, че в същия град българите са едва... 55 души. Този факт румънският историк И.Каталина се мъчи да обясни с "естественото приобщаване" на българското население към румънското. Така обосновава той "заличаването" на основателите на града като етническа група със свой национален облик¹⁰.

През втората половина на 60-те и първата половина на 70-те години на XIX в. александрийската българска емиграция проявява голяма обществена активност — откликва на народополезни книжовни и благотворителни инициативи, подготвя и изпраща доброволци за белградските легии на Г.С.Раковски, организира частен революционен комитет, който особено дейно участва в подготовката на чети и най-вече на четата на Христо Ботев през пролетта на 1876 г. В това дело подчертано се изтъняват Илия Широков и учителят Георги Стойчев¹¹.

Доста оскъден е изворовият материал за развитието на българската просвета в Александрия през първата половина на миналото столетие. Сведенията за първото българско училище в новоосновения от швицковските българи град в окръг Телеорман, които намираме в разработките на румънските изследователи¹², имат за първоизточник мемоарните статии на големия български патриот и общественик в Александрия Ангел Репанов, публикувани през 90-те години на XIX в. в местния вестник.

Според Ангел Репанов, който е един от първите настоятели на българското училище в Александрия, то се открива през есента на 1836 г.¹³ Обучението в това училище обаче се провежда на гръцки език от учител-грък. През 1843-1844 г. учител е някой си Банчу, а след него до 1845 г. учителства Михаил Христидис. След посочената година училищното настоятелство уславя за учител в продължение на 3 години Гица (Георги) Кирилов¹⁴. Според сключения договор Кирилов се задължава да обучава децата от първите три класа на началния курс по системата на взаимното обучение, както и да открие впоследствие два горни класа по класно-урочната система на обучение. От 1845 г. обучението по гръцки започва да се води на български език. Той и неговият помощник Ставру (или Ставри) Аргир учителстват до 1855 г.

След заминаването на Георги Кирилов от града настъпва нов момент в развитието на българското общинско училище в Александрия. На негово място постъпва Христо Михайлов Златев¹⁵. В архивните документи на българската община в града се посочва, че той пристига през 1855 г. и е назначен за учител, първоначално за 3 год., а след изтичането на този срок остава в града още 19 години. Според румънския изследовател Антониан Ноур Златев е един от най-начетените просветни дейци в Александрия през Възраждането. Той се проявява като човек опитен и предан на учебното дело, човек, който не може да се сравнява с нито един от своите предшественици и превъзхожда немалко свои последователи¹⁶.

Неговата личност, посочва Ант.Ноур, може да се сравни единствено с друг българин в същия град, който след Златев привлича вниманието на градската общественост към себе си със своята почтеност, напредничавост и възпитание, със своята добра подготовка и неуморност да

обучава децата и гражданите на Александрия в продължение на повече от 15 години¹⁷. Това е учителят Ангел Иванов.

Христо Златев ръководи народното образование в града от 1855 до 1877 г. Той е задължен от градската община да се грижи изцяло за развитието на началното, а след 1875 — 1876 г. му се възлага да ръководи и основното образование.

През 50-те и 60-те години на XIX в. вследствие на активната миграция от селото към града в Александрия прииждат стотици румънски семейства, бягащи от произволите на румънските мошиери в окръг Телеорман. Нарушаването на хомогенността на българската колония създава предпоставки за навлизане на румънски деца в българското училище, поради липса на румънско (държавно) учебно заведение.

По решение на училищното настоятелство, в което са избрани и представители на румънското население в града, през 1864 г. училището се преименува на "българо-румънско" с 6-годишен курс на обучение. Този компромис на българските първенци — членове на българската община, направен с оглед да се облекчи издръжката на училището, повлияча след себе си втори компромис. Той обаче се оказва фатален за по-нататъшната съдба на българското училище, тъй като наред с българския се взема решение да се преподава и на румънски език. Така в началните три класа обучението започва да се води на румънски език за всички деца, а в горните класове на българските деца се преподава по български, а на румънските — по румънски език.

Основните дисциплини, залегнали в учебния план за началните класове, според Ант. Ноур, са катехизис, румънски език (четене, писане), аритметика, краснопис, пение, гръцка митология, граматика, увод в латинския и немски език и др., а в горните: история (не е известно румънска или българска), румънски език, български език, естествени науки, математика, търговски науки, френски и гръцки език и др.

От казаното се вижда, че това не е изцяло новобългарско училище, тъй като обучението в началните класове се води на румънски език и учебният му план удовлетворява предимно потребностите на възможната прослойка от българското и румънското население в града.

Трудът на Хр. Златев е високо оценен от училищното настоятелство, като общината му определя 300 жълтици годишно, безплатно жилище и отопление, а за преподаване на френски език в горните класове му се предвиждат още по 25 жълтици годишно.

Като учител и директор на българо-румънското училище Златев учудва съвременниците си с полиглотските си познания, преподавайки в Александрия няколко езика: френски, немски, руски, румънски, съвременен гръцки, български наред с класическите езици — латински, старогръцки и славянски¹⁸. Заедно със Златев в училището работят и други български учители, между които се откроява със своята скромност, начетеност, деловитост, преданост към освободителното дело на своя народ и с подчертан авторитет сред всички граждани на Александрия Георги Стойчев.

През 1865 г. по решение на румънското Министерство на просвеще-

нието в Александрия се създават две румънски (държавни) училища за момчета и момичета поотделно¹⁹. По решение на българската община в града, предвид липсата на достатъчно средства за издръжка на съществуващото "българо-румънско училище", то се слива с откритите държавни, като през 70-те години поема пътя на пълното си румънизирание. Българският език остава да се изучава като отделна дисциплина от децата българчета допълнително на факултативни начала. Вероучението също се изучава на български език.

Златев е от онези български възрожденски учители, възпитани в духа на елинизма, които, от една страна, проявяват елинофилски чувства, а от друга — разбират необходимостта от национално образование и книжнина за българите в емиграция, в условията на румънско етническо обкръжение. В резултат на тези две противоречиви тенденции той става изразител на компромисната позиция, която заемат българските търговци и занаятчии в Александрия през 60-те години на миналия век — откриване на българо-румънско училище за обучението на български и румънски деца.

Като включва в учебния план на училището много чужди езици, Златев се ръководи от убежденията, че приобщава младото българско население в емиграция към културата на онези народи, чийто език се изучава. По този начин според него се постига високо умствено възпитание, което той счита за основен фактор за развитието на обществото и освобождението на българския народ. Той не надхвърля просветителството и поради това неведнъж става обект на критични бележки от страна на българския емигрантски революционен печат в Румъния. Хр.Златев не стига до извода, че изучаването на роден език от най-ранна възраст и предимно в началната училищна възраст е от особено значение за народностното развитие, за формирането у учащите се на стереотип на национално мислене, за поддържане на народността в емиграция и за национално пробуждане на народа.

Учебното дело в Александрия е свързано и с името на Христо Ботев. Останал без материална подкрепа, напуснал Медицинското училище и без да дочака решението на румънското министерство на просвещението и изповеданията по повод молбата му да открие българско училище в Букурещ, той се обръща с молба към Найден Геров да го препоръча някъде за учител, като го уверява: "... познанията ми не щат ме засрами в предаванията на гимназиалните предмети, защото от как съм оставил 5-ти клас на гимназията — ето три години, аз съм се трудил и готвил за учителското поприще."²⁰

В писмо до Н.Героу (1.XII.1868 г.) по този повод Христо Георгиев изразява своето пренебрежително отношение към младия поет и бъдещ идеолог и революционер. "Христо Ботев — пише той, — доколкото можеш да разумееш за него, е малко лекичък на умът..., аз се трудея да го настани в Александрия за втори учител, но не знам щели се срещни, катуй той не знай влашки, инак какво може да стани с него и ази не знам."²¹ В друго свое писмо до Н.Героу Хр.Георгиев отбелязва, че Ботев "нищо може да бъде учител нету в Александрия, дето има готово място сега, за-

щото не можи да даде изпитание, и така казувам, чи за него други цяр няма, освен да се върни назад, и да намери тамо нейди да стани учител, защото доколкото можах да узная от него, той няма наклонение на друго освен на учител, на хайляска работа."²²

В стремежа си да намери работа на Ботев, Христо Георгиев се обръща с писмо-молба до Ангел Репанович в Александрия да му намери учителска работа, като бъде назначен за помощник-учител на Хр.Златев. Известно е, че съществена помощ за развитието на българската просвета в Александрия през 60-те 70-те години оказва А.Репанович. Той е общински съветник в града от 1864 г., близък с Г.С.Раковски, подпомага издаването на в."Бъдущност", кмет на Александрия от 1870 до 1873 г., приятел е на по-голяма част от членовете на БДД и на първо място на Христо Георгиев. Той действително полага усилия да намери работа на Хр.Ботев в града.

От началото на пролетта на 1869 г. почти до средата на лятото Ботев е в Александрия. Това се вижда и от кореспонденцията между²³ Н.Геров и Хр.Георгиев през периода от 2.IV. до 26.VII.1869 г. В края на юли той се озовава в Измаил²⁴.

Вестник "Титан" помества съобщение, което свидетелства, че Христо Ботев Петков е назначен за учител в Александрия и гражданството е доволно от новия преподавател. В дописката е отбелязано: "... имаме един нов учител, с когото можем да се похвалим. Той е много способен и трудолюбив."²⁵

Докато за пребиваването на Хр.Ботев в Александрия през пролетта на 1869 г. няма съществени различия в становищата на отделни български и румънски изследователи²⁶, то по отношение на учителстването и времето на престоя му в града се очертават коренно противоположни мнения. Тези мнения и становища на И.Широков, З.Стоянов, П.Стоянов, Ив.Клинчаров, К.Велики, Д.Репанович, Н.Трайков, Ал.Бурмов и др. са разгледани по-подробно от Иван Унджиев и Цветана Унджиева в труда им "Христо Ботев — живот и дело."²⁷ Разсъжденията им при утвърждаването и отхвърлянето на една или друга позиция се основават на документална база.

Ще се спрем накратко на някои от тях, за да се обосновем, че Ботев е бил в Александрия през 1869 г., но не е назначаван за помощник-учител на Хр.Златев.

И така според публикуваното от Ив.Стойчев писмо на Илия А.Широков до Тома Пантелеев Хр.Ботев учителства в Александрия около 2-3 месеца и живее в дома на Широков. Уволнението на Ботев по думите на Широков се дължи на отрицателното отношение на младия революционер към местните български чорбаджии, които не понасят критичните му бележки по различни поводи и решават да се освободят от него.²⁸ За назначаването на Ботев за учител по български език в Александрия споменава и Захари Стоянов²⁹.

Румънският изследовател Константин Велики, предавайки спомени-те на внука на Ангел Репанов — Димитър Репанов, съобщава, че Хр.Ботев е престоял града не 3 месеца, както се посочва в досегашната лите-

ратура, а само 5 дни³⁰. В такъв случай поетът-революционер не би могъл да бъде помощник-учител на Христо Златев.

През 1970 и 1971 г. в две поредни статии румънският историк Николае Чакир публикува данни, които всъщност отхвърлят версията за просветна дейност на Ботев в този град.³¹ Авторът преглежда всички села на училищата в Александрия (на мъжкото начално, на реалното, на училището-филиал и на девическото училище). Това са книги за назначение, замествания, премествания, наказания, на учителските кадри, ведомости за заплатите с подписите на учителите, ревизионни книги и др. Н. Чакир категорично твърди, че българският революционер не е бил учител нито в държавно, нито в частно училище през периода 1868 и 1869 г. в този град поради факта, че неговото име не фигурира в нито един официален документ на общината. В подкрепа на своето мнение румънският учен посочва като сериозен аргумент доклада на румънското ревизиращо лице от 22.III.1873 г., в който е отразена училищната работа и се правят забележки за допуснатите нередности. Авторът се позовава на следния цитат: "... на господин Стойчев, учител по български и френски език, длъжността била открита от името на общината в 1869 г."³² От това Н. Чакир прави извода, че откритото допълнително учителско място по български език е заето от Георги Стойчев, а не от Христо Ботев, както мнозина изследователи считаха досега.

В същия дух е едно съобщение на в. "Свобода" от 11.XII.1869 г., според което българската община в Александрия в стремежа си да подобри обучението на децата българчета по роден език назначава за учител Георги Стойчев (вестникът погрешно отбелязва името Георги със Ст. — б.м.). Авторът на статията изразява увереността си, че идването на новия учител в Александрия ще допринесе съществени изменения в обучението по роден език в румънското държавно училище, в което българският език е заел място на отделна дисциплина. Съобщението завършва с думите: "Сега едвам смеем каза: имаме българско училище, в което нашите млади щат добиват народна българска отхрана..."³³ Всъщност назначението на Г. Стойчев на откритото учителско място става, след като Ботев отдавна е заминал за Измаил.

В. "Свобода" високо оценява организаторските качества и свободолюбивия дух на младия и амбициозен учител в Александрия Георги Стойчев³⁴. В една дописка четем: "Ние, които бяхме преди няколко години негови съученици в Болградското централно училище, дойдохме във възторг, като чухме, че нашият съученик изпълнява свято онези свети длъжности и цели, които сме длъжни сички да изпълняваме в тези трудови и критически минути за нашия народ.

Труди се, драги наш съучениче и приятелю! Отблъсквай всякакви препятствия, пренасяй сичко с великодушие, следвай по тия свети закони, които ти е внушила науката! Ти знаеш по кой път трябва да вървим ние, българите, за да можем да достигнем своите предприятия и да принесем, по силите си каква-годе полза на злочестия си народ."³⁵

Остава обаче въпросът, кои са основните мотиви Ботев да не заеме откритото учителско място по български език. И още нещо: с какво се е

занимавал и как се е издържал младият поет през тримесечното си пребиваване в Александрия? Възможно е да е бил временно частен учител по български език на някои деца на заможни българи от този град!

Противоречивите мнения по въпроса за учителстването на Хр. Ботев в Александрия през пролетта на 1869 г. дадоха повод на автора на настоящата статия да повтори изследванията на румънския учен Н. Чакир. През 1976-1977 г. бяха подложени на проверка началните училищни архивни материали в Централния държавен архив в Букурещ и архива в Историческия музей в Александрия. Справката показва, че за учителстването на Ботев в Александрия липсват документи, от които да се вижда назначаването му за учител в градското училище. Сведения липсват и в бюджетната архива на общината, т.е. там не е отразено възнаграждението му за положения труд. Правдоподобна остава версията, че дори да е бил учител, Ботев по всяка вероятност е бил частен учител на български деца от Александрия.

Педагогическите възгледи на Ботев се формират и утвърждават по-късно, след пребиваването му в Александрия, за да бъдат изразени в редица статии в революционния емигрантски печат през 70-те години. Тези статии засягат различни страни от училищния живот и най-вече въпросите на организацията, учебния план и учебните програми, съдържанието, учебниците и духа на училищата в българските земи в Румъния, както и отделни методически въпроси, прояви на учители и училищни настоятели и др. Те подробно са отразени от българските изследователи³⁶.

Авторите на "Големия географски речник на Румъния" идеализират и не дават точна картина на просветния и културния живот на българската колония в Александрия в края на 60-те и началото на 70-те години на XIX в. Те отбелязват, че училищата на българското население града се издържат от българската община, че обучението се води на български език, а румънският език се изучава само факултативно, че божествената служба в църквата също се извършва на български език и пр.³⁷ В действителност нещата са коренно противоположни.

*

Обобщавайки казаното, стигаме до извода, че александрийската българска колония в самото си начало на формиране представлява хомогенна българска общност във Влашко (в окръг Телеорман), състояща се от бежанци предимно от Свищов и околностите му.

В резултат на миграционните процеси сред румънското население, настъпили в края на първата и началото на втората половина на XIX в. и предимно след обединението на румънските княжества, настъпва етническа промяна в структурата на основания от свищовските българи град Александрия. Това довежда до държавно-правни, социални, икономически и други изменения, имащи неблагоприятно отражение върху национално-възродителния процес и по-нататъшната съдба на александрийските българи.

Продължавайки просветната традиция на сънародниците им в Сви-

щов, българските колонисти много скоро основават свое взаимно училище с преподаване на гръцки език и впоследствие, след 1845 г., възприемат класно-урочната система на обучение с преподаване на български език.

Възприемането на компромисна позиция от българската община за създаване на единно "българо-румънско" училище в града предreshава по-нататъшното развитие на българската просвета в Александрия и довежда до ранна денационализация и изгубване на народностното съзнание.

В заключение може да се отбележи, че александрийското новобългарско общинско училище преди румънизиранието му носи характерните белези на българската национална просвета и представлява неделимо цяло от нея на чужда територия. Училището е демократична просветна институция, създадена по инициатива и с материалната подкрепа на българското население в този град. То е народно дело, построено на принципите на равенството и безплатното обучение. Подхранва и стимулира националното съзнание на българското население, предпазва го от ранна асимилация, поддържа надеждата му и вярата в близкото освобождение.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Nour, An.** *Istoricul oraşului Alexandria 1832-1865.* Buc., 1927, pp.128-137 (*Intemeierea orasului Mavrodin*), pp.14-23; *Statutului orasului Alexandria*", pp.36-52).

² **Catalina, I.** *Orasului Alexandria (Judetul Teleorman), monografie, 1834-1834.* Buc., 1934 (*Cum s-a intemiat orasul, Revolutia din 1848, Populatia, Scoala*).

³ **Marele** *dictionar geografic al Rominiei, vol.I.* Buc., 1898, pp.49-50.

⁴ *Бъдушност*, бр.6, 12.IV.1864.

⁵ **Христов, Г.** *Свищов в миналото 86-1877.* Свищов, 1937.

⁶ **Catalina, I.** *Цит.съч.*, с.8; *Архив на Г.С.Раковски, т.IV*, с.229.

⁷ **Catalina, I.** *Цит.съч.*, с.8. *Instructiile intoemite de orasani sa si intarite la anul 1840 prin Hristov Domnesc.*

⁸ *Архив на Г.С.Раковски. Т.IV*, с.230; *Marele dictionar al Rominiei...*, p.50.

⁹ **Catalina, I.** *Цит.съч.*, с.329.

¹⁰ *Пак там*, раздел *Populatia*, параграф *Nationalitati и Populatia dupa nationalitati in 1930.*

¹¹ *Архив на Възраждането. Под ред. на Д.Т.Страшимиров. Т.I, С.*, 1980, с.173-175.

¹² *Marele dictionar geografic al Rominiei, vol.I.* Buc., 1898; **Nour, An.**, *Istoricul orasului Alexandria 1832-1865.* Buc., 1927; **Catalina, I.**, *Orasul Alexandria (Judetul Teleorman), monografie, 1834-1934.* Buc., 1934; *Constantinescu-Iasi, p. Studii istorice romino-bulgare.* Buc., 1956; *100 ani Alexandria.* Buc., 1935.

¹³ *Vedea, an.I, nr.41, 1894, Alexandria*, p.3.

¹⁴ **Nour, An.** *Цит.съч.* с.130.

¹⁵ *Arh. Stat. Buc.*, *F. Ministerul Instructiinei Publice si al Cultelor, dos. 2255/1873, f.22*; В главната книга на "*Scoala reala din Alexandria*", което се ръководи от Хр.Златев, е отразен броят на учениците за всяка учебна година по класове. Христо Михайлов Златев (Христаки Златевич) е роден в с.Равна, Провадийско; учител в Букурещ; Следва университет в Пиза; учителства в Шумен (1849-1952), в Анхиало (Поморие) — 1853, в Александрия (след 1855 до 1877 г.), пръв помощник на Сава Доброплодни в преустройството на Шуменското клас-

но училище; превежда и издава систематично ръководство по смятане; един от настоятелите на в. Бъдущност и в. Бранител.

¹⁶ Nour, An. Цит.съч., с.130.

¹⁷ Пак там.

¹⁸ Nour, An. Цит.съч., с.136; Catalina, I. Цит.съч., с.21.

¹⁹ Arh. Stat. Buc., F.Ministerul si Instructiinei Publice, dos. 323/1865, f.73.

²⁰ Волков, Е. Христо Ботев. С., 1929-1930, с.154.

²¹ Из архивата на Н.Геров. Т.1, писмо номер 459, с.228.

²² Архив на Н.Геров. Т.1, писмо номер 469, с.289.

²³ Пак там. Т.1, писмо номер 468, с. 294, писмо номер 71, с.37 и писмо номер 77, с.477.

²⁴ Сведенията, дадени от Илия А.Широков на П.Стоянов през 1915 г. за дейността на Ботев в Александрия, са неточни и противоречиви. Ив.Клинчаров също изпълва с неточности александрийския период от живота на Хр.Ботев. Известно е, че по това време в Александрия кмет на града е Ангел Аврамов Репанович и в четвъртокласното училище български учител е Христо Златев. Според Широков Ботев се настанява да живее в хотел, а в същност той намира подслон у Репанович и Златев.

Спомените на Илия Широков се съхраняват в Института по история при БАН, секция "Възраждане", арх.сб.инв.номер 154 — 155/1949. Публикувани са от Ал.Бурмов в: Христо Ботев и неговата чета. С., 1974, с.552-553.

²⁵ Титан, бр.4, 30.03.1869.

²⁶ Трайков, Н. Ботев в Александрия и Измаил. — "Хр.Ботев. Сб. по случай сто години от рождението му". С., 1949, с.75 — 77, 79, 82; Бурмов, Ал. Христо Ботев и неговата чета. С., 1974, с.552; Димитров, М. и Трайков, Н., Принос към биографията на Христо Ботев. — Изв. на Инст. "Ботев — Левски", кн.III, 1959, с.259, 268. За пребиваването на Хр.Ботев в Александрия в началото на 1869 г. ни съобщават и писмата на Хр.Георгиев до А.Репанов, кмет на Александрия през това време; писмата на Ботьо Петков, баща му, до Н.Геров; писмата на Хр.Георгиев до Н.Геров; спомените на И.А.Широков, буден и интелигентен българин — революционер от Александрия, и неговото писмо до Тома Пантелеев от 25.V.1907 г.

²⁷ Унджиев, Ив. и Унджиева, Цв. Христо Ботев — живот и дело, С., 1975, с.179-182.

²⁸ Стойчев, Ив. Нови данни за живота и дейността на Хр.Ботев. — Ист.прглед, г.XIII, кн.3, 1957.

²⁹ Стоянов, З. Христо Ботев. Русе, 1888, с.144. В българската енциклопедия, издание на БАН, С., 1974, на с.92 се посочва, че Ботев учителства в Александрия през 1869 г.

³⁰ Велики, К. Христо Ботев в румънския град Александрия. — Кооп.село, г.XXIII, бр.127, 2.VI.1973 г., с.4.

³¹ Чакир, Н. Неизвестни документи за Христо Ботев. Отеч.фронт, г.XXIII, бр.7869, 13.I.1970; Чакир, Н., Нови тълкувания за живота и дейността на Хр.Ботев. Ист.прглед, год.XXVII, кн.1, 1971, с.82-83.

³² Чакир, Н. Нови тълкувания за живота и дейността на Хр.Ботев..., с.83.

³³ Свобода, год.I, бр.6, 11.XII.1869, с.44-45.

³⁴ Arh. Stat. Buc., F. Ministerul Instructiinei Publice si al Culterol, dos. 2255/1873, f.1.

През 1872 г. в основното училище в Александрия Георги Стойков преподава български и френски език; НБКМ — БИА, Ф.99 (Фонд Георги Стойчев /Стойкович/, а.е.II В 601, л.1, Г.Стойчев е роден в Трявна. Изтъкнат културно-просветен деец и революционер от епохата на Възраждането. За неговата революционна дейност в Румъния и за избирането му за почетен член на БЦБО в Букурещ като представител от Александрия, за неговите връзки с частните революционни комитети в Румъния (Турну Северин, Крайова, Зимнич и др.) и кореспонденцията му с Ил.Широков във връзка с набирането на доброволци от чети вж.

НБКМ-БИА, Ф.99, II Д 1398; Ф.99, II В 602, л.1; Ф.99, II А 9300 — 9304, л.1 — 5; Ф.99, II А 9177, л.1 — 4; Ф.99, II А 8632, л.1-8.

35 Свобода, год. I, бр. 12, 22.1.1870, с.95.

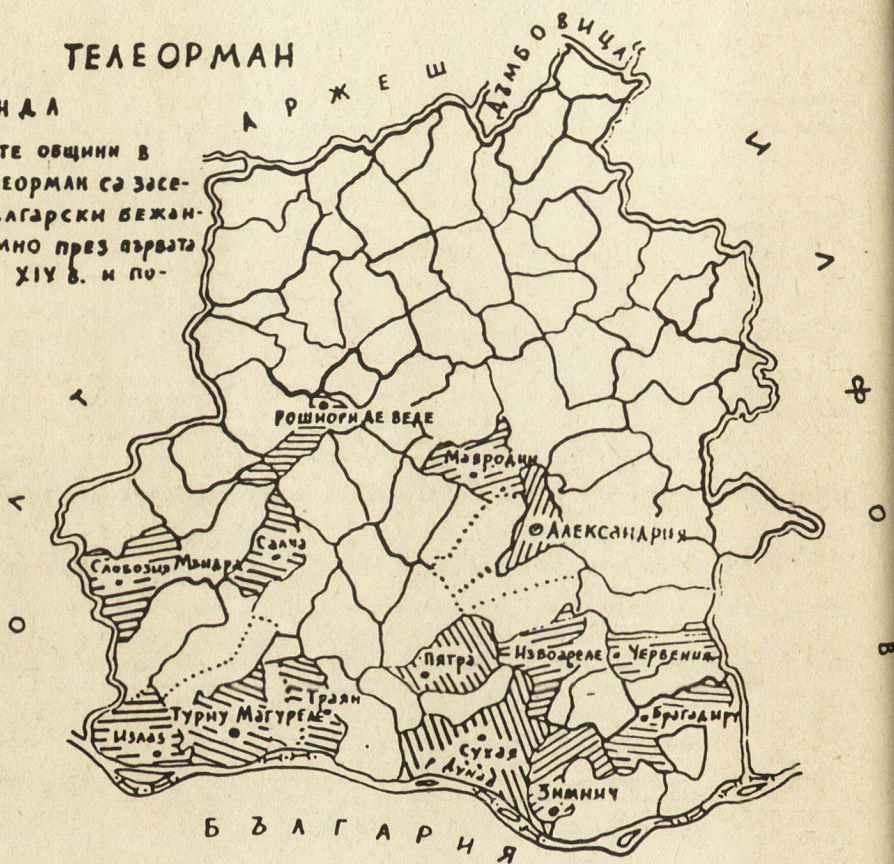
³⁶ **Чакъров, Н.** Раковски, Каравелов, Ботев за просветата и възпитанието. С., 1965; **Чакъров, Н., Атанасов, Ж.** История на образованието и педагогическата мисъл в България. С., 1962; **Атанасов, Ж.** История на българското образование. С., 1973.

³⁷ Marele dictionar geografic al României..., p.49 ("În școlile lor și în gimnaziul se întretinea, prelegerile se făceau în limba bulgară și cea română era facultativă. Oficiul divin prin bis. tot în limba bulgară se făcea").

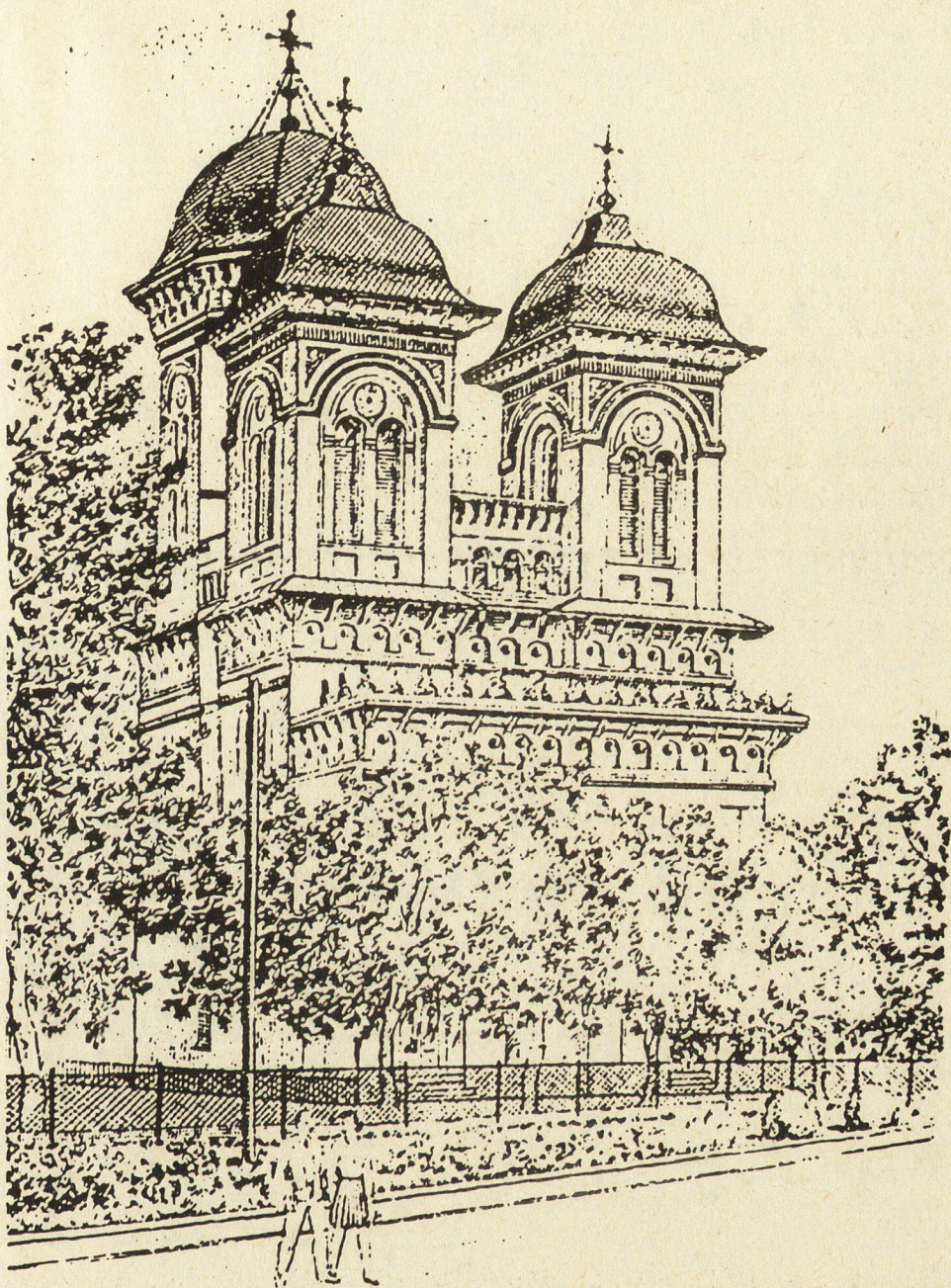
Окръг ТЕЛЕОРМАН

ЛЕГЕНДА

Посочените общини в окръг Телеорман са заселени с български бежанци предимно през първата четвърт на XIX в. и по-късно

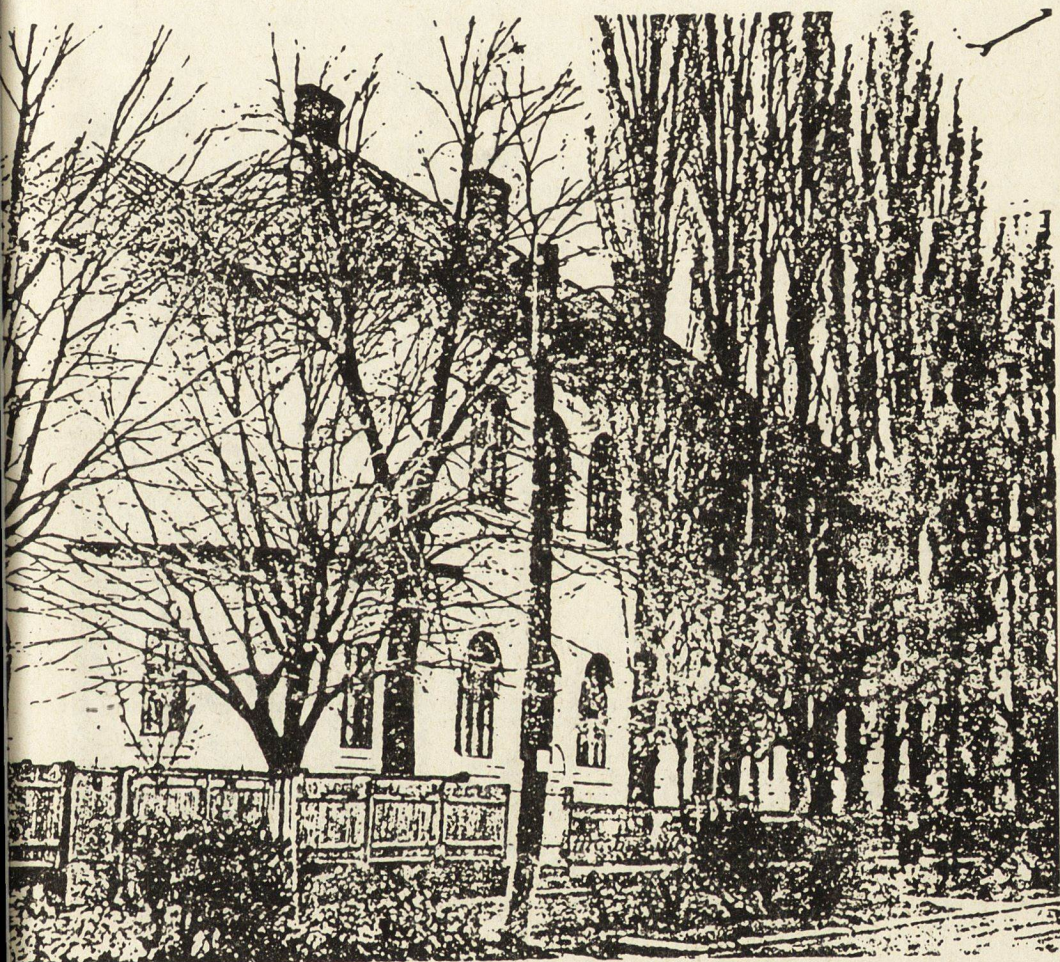
Карта на окръг ТЕЛЕОРМАН в Република Румъния с обозначение на селищата и общините, заселени с българи предимно през първата четвърт на XIX в. и по-късно.

Църквата в гр.Александрия, строена със средствата на българското и заселилото се по-късно румънско население в този град.

Централната улица в гр.Александрия в началото на XX в.

На мястото на сегашното училище в гр. Александрия е функционирало българско учебно заведение, трансформирано през втората половина на XIX в. в българо-румънско и впоследствие – в румънско.

Къщата на Ангел Репанов на бившата улица "Михаил Когълничану" № 100 в гр.Александрия, в която живее известно време Христо Ботев по време на пребиваването си като частен учител в този град.

Илия Атанасов Широков — изтъкнат български общественик, спомоществовател на българското училище и голям патриот в гр.Александрия през периода на Възраждането.

Надгробен паметник на Христо Златев (Христаки Златевич) в гр.Александрия — изтъкнат български просветен деец, патриот и общественик през Възраждането.